

УДК 37.012.5:378.1

DOI 10.30929/2307-9770.2018.21.09

Шмельова А. С.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

**ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ**

У роботі розглянуто наукові підходи до дефініцій компетентності та компетенції. Проаналізовано думки науковців щодо визначення освітніх компетентностей. Розглянуто основні освітні компетентності та виокремлено ціннісно-смыслову компетентність, яка забезпечує механізм становлення майбутнього юриста та впливає на набуття ним інших компетентностей, самовизначення майбутнього фахівця. На основі дослідження думок науковців і особистих спостережень, із урахуванням специфіки професійної діяльності, виокремлено три основні компоненти ціннісно-смысловой компетентності майбутніх юристів: аксіологічний, когнітивний та оцінний, розкрито їх сутність та вплив на формування особистості. Доведено, що професійна діяльність юриста спрямована на дотримання морально-етичних та законодавчих стандартів і передбачає орієнтацію фахівця на загально визнані цінності, норми моралі та закону. Обґрунтовано пріоритетність формування ціннісно-смысловой компетенції майбутніх юристів.

Ключові слова: компетенція, компетентність, ціннісно-смысловая компетентність, ціннісні орієнтири, юрист.

Шмелёва А. С.

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, Кременчуг

**ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
БУДУЩИХ ЮРИСТОВ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ**

В работе рассмотрены научные подходы к дефинициям компетентности и компетенции. Проведён анализ мнения учёных об определениях образовательных компетентностей. Рассмотрены основные образовательные компетентности и выделено ценностно-смысловую компетентность, которая обеспечивает механизм становления будущего юриста и влияет на приобретение юристом других компетентностей, самоопределение будущего специалиста. На основании исследований мнений учёных и собственных наблюдений, с учётом специфики профессиональной деятельности, выделено три основных компонента ценностно-смысловой компетентности будущих юристов: аксиологический, когнитивный, и оценочный, раскрыто их содержание. Доказано, что профессиональная деятельность юриста направлена на соблюдение морально-этичных и законодательных стандартов, а также предусматривает ориентацию специалиста на общепризнанные ценности, нормы морали и закона. Обосновано приоритетность формирования ценностно-смысловой компетентности будущих юристов.

Ключевые слова: компетенция, ценностно-смысловая компетентность, ценностные ориентиры, юрист.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Входження України до європейського освітньо-наукового простору визначає основним завданням вищого навчального закладу орієнтацію на розвиток особистості студента [1].

У процесі адаптації української вищої освіти до європейських норм важливим є створення умов, за яких у процесі навчання майбутні фахівці здобуватимуть не лише знання, а й здібності до провадження практичної діяльності, тобто набуватимуть загальної та професійної компетентності.

Під час навчання студент опановує не лише знання, вміння та навички, у нього повинна сформуватися понятійна система, відповідний тип мислення, що дозволить вирішувати поставлені професійні та особистісні завдання.

Тобто поряд із здобуттям знань у майбутнього фахівця повинна сформуватися компетентність – загальна здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, що набуті у процесі навчання.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Питання формування компетентності майбутніх фахівців розглядали О. Степанов, А. Макарова, О. Локшина, Н. Козакова, О. Ситник, В. Кремень, В. Химинець, О. Пометун, О. Овчарук, А. Хуторський, П. Воробієнко, А. Ложковський.

Н. Козакова зазначає, що компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється у процесі активних самостійних дій людини [2].

Натомість А. Хуторський компетентність визначає як сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності у певній соціальній і особистісно значущій сфері [1].

В. Химинець зазначає, що компетентність людини слід розуміти як спеціально структуровані набори знань, умінь і навичок, що їх набувають у процесі навчання [3].

Із існуючих визначень науковцями феномену «компетентність» очевидно, що у вітчизняній науці не існує єдиного підходу до розуміння даного поняття. До того ж не існує єдиної думки щодо визначення поняття компетенції.

Так Н. Козакова компетенцію визначає як суспільну норму, вимогу, яка включає знання, вміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає у процесі засвоєння і рефлексії того, хто навчається [1].

А. Хуторський зазначає, що компетенція – це відчужена, наперед задана соціальна вимога (норма) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Компетентність припускає наявність мінімального досвіду застосування компетенції [2].

Варто зазначити, що, на нашу думку, компетенція – це коло питань, щодо яких фахівець має чіткі уявлення, особисту думку і відповідний рівень знань. Компетентність – це здатність студента володіти певною компетенцією, при цьому маючи особистісне ставлення до такої компетенції.

Виходячи із тлумачення науковцями понять «компетенція» і «компетентність», стає зрозумілим, що для реалізації набутих умінь, знань і навичок на ринку праці фахівець повинен вміти їх застосовувати. Саме для цього необхідно формувати компетентності майбутніх фахівців у процесі їх підготовки.

А. Хуторський ключовими освітніми компетентностями визначає (рис. 1):

- 1) ціннісно-сміслову компетентність;
- 2) загальнокультурну;
- 3) навчально-пізнавальну;
- 4) інформаційну;
- 5) комунікативну;
- 6) соціально-трудова;
- 7) компетентність особистісного самовдосконалення [2].

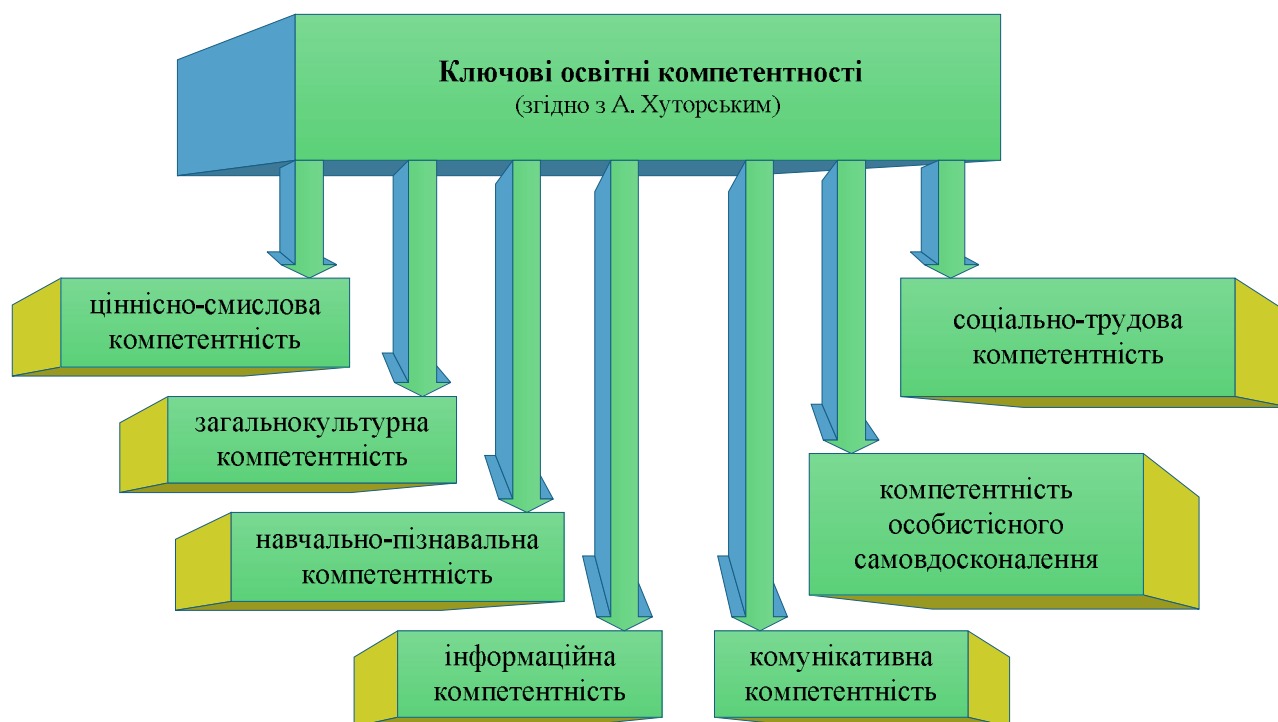

Рисунок 1 – Складові ключові компетентності освіти

Зважаючи на те, що у процесі підготовки майбутніх юристів відбувається становлення професійно-особистісних якостей фахівця, формуються його ціннісні орієнтири, студент навчається орієнтуватися в навколишньому світі та усвідомлює свою роль і призначення в юриспруденції, важливим для юриста є вміння вибирати цільові та значеннєві установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Тому формування компетентностей майбутнього юриста є пріоритетним завданням вищого навчального закладу. Адже професія юриста вимагає від особи чіткого зосередження на своїх професійних якостях, недопустимості порушення моральних принципів і правил.

Юрист у своїй діяльності керується не лише нормою закону, визначеною і санкціонованою державою, а й особистим внутрішнім переконанням. І лише усвідомивши свою роль у певній юридичній справі, розуміючи рівень своєї відповідальності, уміючи використовувати творчу спрямованість, юрист зможе досягти позитивного результату у своїй діяльності.

Беручи до уваги те, що ціннісно-сміслова компетентність забезпечує механізм становлення майбутнього юриста та впливає на набуття ним інших компетентностей, її формування у процесі підготовки студента у вищому навчальному закладі відіграє досить важливу роль. Від сформованості ціннісно-сміислової компетентності залежить майбутнє самовизначення юриста як фахівця. Тому варто розглянути вказану компетентність докладніше.

Степанов О. виділяє наступні компоненти ціннісно-сміислової компетентності фахівця: особистісний, змістовний, поведінковий, оцінний [4]. На нашу думку, ціннісно-сміслова компетенція майбутнього юриста також містить у собі вказані компоненти.

Особистісна складова визначає систему базового ставлення людини до світу й самої себе, смислову єдність її поведінки і діяльності, забезпечує стійкість особистості, допомагає протистояти небажаним впливам, є основою саморозвитку і професіоналізму, точкою відліку для моральної оцінки як своїх цілей та поведінки, так і учнів.

У науковій літературі змістовний компонент – це понятійні уявлення про ціннісно-смыслову компетентність як про важливу, значиму сторону професійної діяльності та людського життя [4].

Змістовний компонент ціннісно-смыслові компетентності майбутнього юриста можна визначити як розуміння значення формування ціннісно-смыслові компетентності у процесі фахової підготовки майбутніх юристів. Це також усвідомлення студентом важливості набуття компетентності у сфері світогляду, уміння орієнтуватись у світі, обирати цільові та значеннєві установки для своїх дій. Для майбутніх юристів змістовний компонент має особливо важливе значення. Адже вміння приймати рішення та здатність до самовизначення є важливим саме для представників юридичної професії.

Поведінковий компонент передбачає набір відповідних в аксіологічному аспекті вмінь та навичок, необхідних для професійної діяльності [4].

Поведінковий компонент ціннісно-смыслові компетентності майбутнього юриста означає наявність у майбутніх юристів уміння охоплювати широке коло питань і фактів, застосовувати з різних галузей знань, швидко оцінювати обстановку, діяти самостійно, мобільно, гнучко, критично.

Оцінний компонент – це осмислення своїх дій і діяльність із самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини, усвідомлення того, як її сприймають інші – рефлексія [4].

Оцінний компонент визначаємо як осмислення майбутніми юристами своєї ролі в обраній професії, позиціонування себе в юриспруденції та оцінка того, як сприймають майбутнього юриста інші.

Важливу роль у ціннісно-смысловій компетентності відіграє ціннісна складова. Як вважає С. Олейников, цінність – властивість предмета або явища мати позитивне значення в суспільному або особистісному відношенні [5].

В. Тугаринов визначає ціннісні орієнтири як спрямованість особистості на ті чи інші цінності [6].

Мартинюк І. зауважує, що ціннісні орієнтири є стійкими відношеннями людини до сукупності матеріальних, соціальних та духовних благ і ідеалів, що виступають як предмети, цілі та засоби для задоволення потреб життєдіяльності індивіда.

Ціннісні орієнтації є показником рівня розвитку особистості, її свідомості і психології, у них узагальнені знання та життєвий досвід, накопичені особистістю у процесі соціалізації [7].

Ціннісні орієнтації юриста можна визначити як сукупність професійних, ідеологічних, моральних, етичних та інших підстав для оцінки ним подій та явищ у професійній сфері, навколишній дійсності в цілому, а також орієнтацій в ній, що виявляються в цілях, ідеалах та переконаннях. У студентів повинні бути сформовані позитивні професійні та соціальні цінності [8].

Також, на нашу думку, до ціннісних орієнтацій майбутнього юриста повинні входити морально-етичні та організаційні ціннісні орієнтири.

Морально-етичні ціннісні орієнтири складають моральну складову юриста, його духовний фундамент. Ці орієнтири впливають і на організаційно-ціннісні орієнтири майбутнього фахівця. Адже вони складають організаційно-процедурну основу професійної діяльності майбутнього юриста, яка орієнтована на його розуміння цінності верховенства права як особливого державного регулятора суспільних відносин.

Таким чином, морально-етичні ціннісні орієнтири майбутнього юриста націлені на усвідомлення студентом вищої цінності свободи, рівноправності, справедливості, права на життя. Організаційно-ціннісні орієнтири майбутнього юриста формуються у процесі вивчення юридичних дисциплін і набуття професійних навичок.

Вони орієнтовані на усвідомлення вищої цінності закону, загальнообов'язковості норм права, гарантованості прав і свобод людини. Організаційно-ціннісні орієнтири майбутнього юриста складають систему направленості інтересів фахівця у своїй професійній діяльності.

Залежно від особистісного розвитку ціннісні орієнтири можуть з часом змінюватися. У процесі вивчення правових дисциплін, набуття професійних навичок у майбутніх юристів формуються особисті погляди на державу, право, суспільні відносини, вони вчаться будувати свою професійну діяльність відповідно до законодавства та моральних принципів.

Юрист – це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян [9]. Тому важливим завданням підготовки майбутніх юристів повинно стати формування їх ціннісних орієнтацій. Для цього необхідно визначити компоненти, з яких складаються ціннісні орієнтири.

На думку В. Ядова, ціннісні орієнтації за структурою складаються із таких компонентів:

- 1) смисловий або когнітивний. У ньому відображений соціальний досвід особистості, виражений в знаннях описувального характеру;
- 2) емоційний, характеризований ступенем переживання особистості;
- 3) поведінковий, який містить певні плани дій в цій ситуації [10].

Натомість О. Москаленко вважає, що внутрішню організацію ціннісних орієнтацій утворюють когнітивний (смисловий) компонент, емотивний (емоційно-оцінний) і конативний (поведінковий, діяльнісний, вольовий) [11].

Загалом, узагальнюючи думки науковців, виділимо три основні компоненти ціннісно-смислової компетентності: аксіологічний, когнітивний, оцінний.

Аксіологічний компонент забезпечує можливість майбутнього юриста обрати вид і міру своєї поведінки, зорієнтуватись, які властивості та якості характеру допоможуть йому в обраній професії і забезпечать досягнення поставлених цілей. Аксіологічний компонент відображає систему обраних юристом цінностей, необхідних для професійної діяльності.

Сформованість аксіологічного компоненту виражається в наявності в юриста основних уявлень про етичні засади його професії, наборі навичок з орієнтації в певних професійних ситуаціях, умінні оцінювати і характеризувати переваги і недоліки обраної професії.

Когнітивний компонент розкриває вміння майбутнього юриста вирішувати професійні проблеми за допомогою уже набутих умінь, навичок і сформованих цінностей. Тобто складовою когнітивного компонента є знання про ту чи іншу цінність, за допомогою якої юрист вирішує поставлені перед ним задачі.

Оцінний компонент передбачає здатність майбутнього юриста до адекватної оцінки своєї діяльності, до визначення своїх позитивних і негативних рис як фахівця, а також усвідомлення того, як його професійну діяльність сприймають інші суб'єкти правовідносин, з якими майбутньому юристу доведеться мати справу. Тобто це здатність майбутнього юриста до самоаналізу (рефлексія).

ВИСНОВКИ. Узагальнюючи думки науковців та аналізуючи специфіку підготовки майбутніх юристів, можна зазначити, що професійна діяльність юриста спрямована на дотримання морально-етичних та законодавчих стандартів, тому вона напряму залежить від рівня сформованості ціннісно-смислової компетентності юриста. Адже юридична професія передбачає орієнтацію фахівця на загальновизнані норми моралі, людяність, справедливість, порядність, утвердження людини як найвищої соціальної цінності, що обумовлено необхідністю формування у майбутнього юриста ціннісних орієнтирів, досягнення яких має бути самоціллю майбутніх фахівців.

Важливим для юриста є не лише слідування нормі закону, а й особисті уявлення і сформовані морально-етичні якості, які відображені у компонентах ціннісно-смислової

компетентності, набуваючи яку юриста має змогу реалізувати свої професійні навички, відповідно до норм моралі і закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хуторський А. Ключові освітні компетентності [Електронний ресурс] / А. Хуторський. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/theory/2340/>.
2. Козакова Н. Б. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів [Електронний ресурс] / Н. Б. Козакова. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/31210/.
3. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / В. Химинець. – Режим доступу : <http://zakinpro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.
4. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 520 с.
5. Олейников С. М. Архетипи правової культури й дисфункції правової антикультури / С. М. Олейников // Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія: збірник наукових праць. – № 3 (13). – 2012. – С. 202–205.
6. Тугаринов В. П. Теория ценностей в марксизме / В. П. Тугаринов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 124 с.
7. Мартинюк О. Б. Дослідження професійних ціннісних орієнтацій вчителя як ціннісної системи / О. Б. Мартинюк // Ценностные приоритеты образования в XXI веке: материалы междунар. науч.-практ. конф. – Луганск, 2003. – С. 183–191.
8. Каламаж Р. В. Проблема взаємозв'язку складових професійної самосвідомості юриста / Р. В. Каламаж // Актуальні проблеми психології. – Т. 7. – Вип. 15. – С. 113–114.
9. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності) : навч. посібник / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К : Знання, 2006. – 488 с.
10. Ядов В. А. О различных подходах к концепции личности и связанных с ними различных задачах исследования массовых коммуникаций / В. А. Ядов // Личность и массовые коммуникации: материалы встречи социологов. – Тарту, 1969. – Вып. 3. – С. 19.
11. Москаленко О. В. Структурні компоненти ціннісно-сислової сфери особистості / О. В. Москаленко // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2013. – Вип. 1. – С.91–98.

Shmeleva A.

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk

THE ISSUE OF AXIOLOGICAL COMPETENCE CREATION IN FUTURE LAWYERS WHILE EDUCATING THEM IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

New approaches to define expertise and competence have been analyzed in this work. It has been analyzed what scientists think about defining educational competences. The main components of lawyer's axiological competence have been examined. On the basis of scientists thoughts research as well as on the basis of own acquisitions and considering the specifics of professional activity, there have been allocated three main components of future lawyers axiological competence: axiological, cognitive and evaluative. Their core has been disclosed. It has been confirmed that the lawyer's professional activity aims at abidance by moral and ethical legal standards and provides specialist's orientation on generally recognized values, moral norms and law. The priority of axiological competence creation in future lawyers has been grounded.

Key words: competence, expertise, axiological competence, axiological marks, lawyer.

REFERENCES

1. Khutorsky, A., *Kliuchovi osvritni kompetentnosti* [Key educational competences], available at: <http://osvita.ua/school/theory/2340/> (accessed 05.02.2018). [in Ukrainian]
2. Kozakova, N.B., *Realizatsiia kompetentnisnoho pidkhodu v navchanni molodshykh shkoliariv* [Competence approach realization in elementary pupils study], available at: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/31210/ (accessed 05.02.2018). [in Ukrainian]
3. Khiminets, V. (2010), *Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoho rozvytku vchytelia* [Competence approach to professional development of a teacher], available at: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49> (accessed 05.02.2018). [in Ukrainian]
4. Stepanov, O.M. and Fitsula, M.M. (2006), *Osnovy psykholohii i pedahohiky* [The Basics of Psychology and Pedagogics], Akademydav, Kyiv, Ukraina. [in Ukrainian]
5. Oleinikov, S.M. (2012), "Legal Culture Archetypes and Legal anti-culture dysfunctions", *The Reporter of Yaroslav Mudryi National Law Academy. Series: philosophy, law philosophy, political science, social science: set of research papers*, № 3 (13), pp. 202–205. [in Ukrainian]
6. Tugarinov, V.P. (1968), *Teoriya tsennostey v marksizme* [The Theory of Values in Marxism], Publishing House LGU, Leningrad, USSR. [in Russian]
7. Martynuk, O.B. (2003), "The Research of Professional Axiological Orientations of a Teacher as an Axiological System", *Axiological priorities in education of XXI century: the materials from international scientific conference*, pp. 183–191. [in Ukrainian]
8. Kalamazh, R.V. (2008), "The Problem of Components Relations of Lawyer Professional Consciousness", *The Latest Problems of Psychology*, T. 7, issue 15, pp. 113–114. [in Ukrainian]
9. Gusarev, S.D. and Tikhomirov, O.D. (2006), *Yurydychna deontolohiia (osnovy yurydychnoi diialnosti)* [Legal medical ethic (the basics of legal activity)], Znannia, Kyiv, Ukrainian. [in Ukrainian]
10. Yadov, V.A. (1969), "About different approaches to the concept of a personality and related to it goals of mass communication research", *Personality and mass communication: the materials of socialists meeting*, Issue 3, pp. 19. [in Russian]
11. Mosalenko, O.V. (2013), "Structural Components of Axiological Sphere of Personality", *Reporter NTU «KPI». Philosophy. Psychology. Pedagogics*, Issue 1, pp.91–98. [in Ukrainian]

Шмельова Анфіса Сергіївна,

аспірант кафедри психології, педагогіки та філософії,

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.

Тел. +38(05366) 3-63-93

E-mail: Anfissa_@i.ua

Shmeleva Anfisa Serhiivna,

post-graduate student,
Psychology, Pedagogy and Philosophy
Department,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi
National University,
20, vul. Pershotravneva, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.

Tel. +38(05366) 3-63-93

E-mail: Anfissa_@i.ua

Стаття надійшла 16.02.2018